

BILLEGŐ EGYENSÚLYOK

Douglas Stuart: Shuggie Bain

A skót-amerikai író, Douglas Stuart első regényét több mint harminc kiadó utasította vissza, mire végül megjelenhetett, hogy aztán számos díjjal, köztük a 2020-as év Booker-díjával tüntesse ki a szakma. Azóta napvilágot látott a szerző második könyve is (*Young Mungo*), amely sok szempontból az első regény folytatásának tekinthető – remélhetőleg mielőbb olvasható lesz magyarul is.

A *Shuggie Bain* bevallottan önéletrajzi ihletésű, középpontjában egy fokozottan terhelt környezetben élő meleg kisfiú felnövekvéstörténete áll. A Thatcher-éra alkoholizmusba menekülő munkásosztálya, a nagy iparvárosok társadalmi, szociokulturális leépülése szolgál a regény háttéréül, amelynek szereplői minden kapaszkodó nélkül sokszor szó szerint az életben maradásért küzdenek. A címszereplő Shuggie-t szinte kivétel nélkül inkompetens felnőttek és az ő mintájukra formálódó kallódó, kegyetlenkedésre hajlamos gyerekek veszik körül, akik az agresszió és a megvetésen kívül képtelenek máshogy reagálni arra, hogy a kisfiú nem hasonlít hozzájuk. Egyedül anyja, az alkoholista Agnes nem irtózik Shuggie lányos vonásaitól, a brutális, macsó közegben értelmetlenül finomságától. Sőt, Agnes szenvedélyesen, szinte fanatikusan hisz az eltérésben, a környezetből való kitűnésben. Amíg az anyában a különlegesség tudata elsősorban a külsőségekre korlátozódik, addig Shuggie már képes összetettebb problémaként értelmezni saját viszonyát a közösséggel. A kisfiú minden erejével próbál beolvadni társai közé, miközben anyja hatására egyre erősödik benne a büszkeség, az öntudat. A regény egyik legerősebb jelenetében Agnes megkéri Shuggie-t, hogy tanítsa táncolni. A fiú annyira elmélyed a mozdulatokban, hogy nem veszi észre az ablakban lógó környékbeli gyerekeket, akik már percek óta gúnyolódvá figyelik. Anyja ekkor adja neki azt a tanácsot, ami a későbbiekben az egyre durvább megaláztatásokon is átsegtíti majd: „Csak emeld magasba a fejed, és csináld. *Élvezettel!*” (kiemelés az eredetiben, 292.).

A *Shuggie Bain* nem mentes az aránytévesztésektől – az ellenszenves karakterek (jobbára az összes férfi szereplő) sokszor megátalkodottan gonoszak, a nők kiszolgáltatott bábok – mégis nagy erénye, hogy a címszereplő jelleme kelően összetett. Shuggie karaktere körülményei és gyerek volta ellenére sem teljességgel szimpatikus, így elkerüli a sablonosságot. Érzékeny és sérült, éppen ezért rengeteget hazudik, a nagyobb gyerekeken spicliskedéssel, áruklodással áll bosszút. Anyjához szinte csecsemőként ragaszkodik, küldetésének sokáig az ő megmentését tartja. Olvasóként végig nyilvánvaló, hogy ez a küldetés nem lesz teljesíthető – Agnest függőségei olyan tehetetlenségi erővel rántják a biztos vég felé, aminek megakadályozásához a szeretet önmagában nem elég. Az éveken át tartó küzdelem azonban

Fordította Greskovits Endre

Park Kiadó

Budapest, 2021

468 oldal, 4499 Ft

olyan próbák elé állítja Shuggie-t, melyek elindítják a valódi jellemfejlődés útján. A regény utolsó fejezetében tizenhat évesen már kívülállóként vesz részt egy hasonló helyzetben: egyetlen barátja, Leanne rendszeresen felkeresi utcán élő, alkoholistá anyját, hogy ételt és tiszta ruhát vigyen neki. Shuggie is kiveszi a részét a segítségből, de kizárólag barátja kedvéért. A folyton részeg, magát még mindig a férfiaknak kellettő nőt taszítónak látja, legfőképpen azért, mert minden méltóságát elvesztette. Képes tehát úgy továbbvinni anyja örökségét (a méltóság és az önazonosság fontosságát), hogy közben meglátja az alkoholistá szülőben az elviselhetetlen terhet, és amire magával szemben nem volt képes, őszintén tudja sajnálni a függőségbe belerokkant szülő gyereket.

A regény a főbb karakterek működését illetően sem egységes – nem egyértelmű Shuggie féltstvéreinek szerepe. Sokszor úgy tűnik például, hogy Leek, Shuggie bátyja főszereplővé lép elő, de ez a lendület valahogy mindig elfogy. Ráadásul a művészi hajlamú, tehetséges tinédzser jellemzésére Douglas olyan sablonos fogásokat, fordulatokat használ, mint az elröngyölgött értesítő a sikeres felvételiőről, amit Leek senkinek nem mutatott meg, mert nem lett volna lehetősége másik városban élni, vagy a regény végén a Shuggie-ban megfogalmazódó kimondatlan szabály, ami szerint Leekkel soha nem szabad régi ambícióiról beszélgetést kezdeményezni. Catherine, Shuggie nővére rövid ideig szerepel csak, amint megteheti, elköltözik az otthoni toxikus közegből. Nem tudjuk meg azonban, hogy mi lett vele, hiánya nem hordoz semmilyen jelentést se a történet, se a címszereplő szempontjából. A szereplők viszonyrendszeréhez hasonlóan a kötet szerkezete sem hibátlan. Az azonos címet (*1992 South Side*) viselő kezdő és záró fejezetek keretbe foglalják Shuggie történetét ötéves korától tizenhat éves koráig. Ám a keretes szerkezet nem tud tökéletesen működni, hiszen a zárófejezet valójában (kisebb időbeli ugrással) lineáris folytatása az előző fejezetnek, vagyis a két keretnek szánt fejezet összevonható lenne egy nagyobb záró egységbe.

Nem egyértelmű a főszereplő kiléte sem, ez azonban korántsem zavaró bizonytalanság. A *Shuggie Bain* a címszereplő fiú, Shuggie története, de az ő alakját elsősorban anyja, Agnes Bain és szülővárosa, Glasgow határozza meg. A skót város irodalmi hagyománya nem Douglasszal indul (ahogy arra az egyik fülszöveg kissé túlzóan utal), hiszen számos regénynek helyszíne, szinte szereplője. (Ezeket a műveket veszi sorra Bényei Tamás alapos recenziója az 1749-en.¹) Tagadhatatlan azonban, hogy a *Shuggie Bain* óda Glasgow-hoz, a szerző szülővárosához, ami Agneshez hasonlóan mostohaként képes egyszerre felnevelni és eltaszítani magától azokat, akik létezésének értelmet adnak. Az érzéletes leírások, a fények, a színek és szagok erőszakossága tökéletes hátteret biztosít a regényben felsejlő, több generációt magával rántó társadalmi összeomlásnak. Douglas Shuggie apjának nézőpontját használja a város bemutatásához. Shug éjszakai taxiként dolgozik, egész éjjel a városban cirkál, és egy ragadozó türelmével figyel a terepet. A műszakok során nőket csábít el kocsija hátsó ülésén, és tanulmányozza a glasgow-i éjszakai élet jellegzetes alakjait. „A város változik; látja az emberek arcán. Glasgow elveszti rendeltetését, és ő az egészet tisztán látja az üveg mögül. [...] Sok lakótelepnyi fiatalembernek nincs már jövője, pedig az apáik szakmáját ígérték nekik. A férfiak elveszítik férfiasságukat” (51.). Glasgow elsősorban annak a kegyetlen, szélsőséges maszkulinitásnak a forrása, amit Shug is képvisel, és amit fiától is elvár. Valódi érzésekre szinte teljesen képtelen, második feleségével, Agnesszel se tud mit kezdeni – érzi, hogy a nő más, mint a többiek, de ettől csak értékesebb „tróféának” látja. Később életcélja lesz, hogy Agnest tönkretégye, feltehetően azért, mert érzi benne a ritka potenciált a kitörésre. Ezt a potenciált örökli meg a kis Shuggie is, akinek különbözőségét anyja erősíteni próbálja, apja azonban viszolyogva elutasítja.

Shuggie homoszexualitása fontos, de nem központi eleme a regénynek. Sokkal inkább annak az immanens különbözőségnek az élményét hordozza, amit a kisfiú folyamatosan

¹ Bényei Tamás: A Booker-díj helyi értéke. A Shuggie Bain és a glasgow-i irodalom, 1749, 2020. 12. 20.

érez, de nem tud értelmezni. Egyszerre vágyik kitűnni és beolvadni az őt körülvevő vad, folyton focizó, később a lányokat molesztáló fiútársaságba, ami esélyt sem ad neki, hiszen a felnőttek is abban erősítik meg őket, hogy a feltűnően lányos Shuggie „selejtes”. A szexuális ébredés folyamata és a beavatódás aktusai meglehetősen sablonosak, ebben a tekintetben a regény nem enged közelebbi belátást a végatekig előítéletes közönség és a kitaszított egyén közti játszókba. A történet olyan panelekkel dolgozik, mint a „fiús mozgás” gyakorlása a beolvadás érdekében, illetve az első szexuális élmény, amit az egyik üldöző, egy nagyobb fiú kényszerít ki egy félreeső helyen. Shuggie legkedvesebb játéka egy baba, később a színes, műanyag pónik vonzzák, de mindenekelőtt a női külső, a ruhák és frizurák érdeklik. Ennek jelentősége az anyjához való viszonyában áll: Agnes folyamatosan a külsejével van elfoglalva, méltóságát, tartását a megjelenésével kapcsolja össze, gyerekei öltözkéire is kínosan ügyel. Shuggie számára a megjelenés a verbalitásnál könnyebben dekódolható nyelvvé válik: anya sminkje, haja, harisnyájának állása mind üzenet értékű, amiből az állandó rettegésben élő gyerek következtetéseket tud levonni az adott napra vonatkozóan: milyen hangulatban van Agnes, járt-e nála aznap férfi, nyugodt estének néznek elébe, vagy újabb öngyilkossági kísérletet kell majd megakadályoznia.

A nyelv mint identitásképző elem központi szerepet játszik Agnes és családja életében. Az anya ragaszkodik ahhoz, hogy gyerekei a sztenderd angolt beszéljék, rögeszmésen javítja az itt-ott felszedett dialektusukat: „Mit szaulnál valami könnyű szórakozáshoz?” – kérdezte Shuggie valami tévés hülyeséget utánozva. Agnes összeresztent. [...] – Szólnál, javította ki, Sz-Ó-Inál. [...] – Nem kell az ő szintjükre süllyedni, Hugh. Próbáld újra” (58.). A Shug vagy becézve Shuggie a Hugh skót megfelelője, vagyis már eleve azt a nyelvi/identitásbeli kettőséget hordozza, ami meghatározza, és a legtöbbször ellehetetleníti a fiú kapcsolódását közvetlen környezetéhez.

A regény a címe alapján is Shuggie története, a legaktívabb szereplő azonban a gyerek sorsát meghatározó felnőtt, vagyis Agnes. A sok szempontból infantilis, kapcsolat- és alkoholfüggőségben szenvedő nő rendszeresen erőszak áldozatául esik, a fia szemében mégis ő az erő, a középpont. Agnes karaktere – sorsa kiszámíthatósága ellenére – is kellően összetett, jól kidolgozott. Szülőként szinte teljesen diszfunkcionális, bántalmazó, mégis képes empátiát kiváltani, hiszen Shuggie szemén keresztül felszínre kerülnek gyengeségei, olykor jószívúsége is. Az ő története sem mentes a sablonos megoldásoktól, ilyen például, amikor eladja magát a szomszédban lakó férfinak, hogy az vigye magával Shuggie-t horgászni. A férfi végül nem tartja be ígését, így a megaláztatás teljes lesz Agnes számára. A regény belátást enged egy párhuzamos univerzumba is, ahol Agnes nem az alkohol és a férfiak rabja – egy évre sikerül letennie az italt, ez idő alatt láthatóvá válik jellemének számtalan olyan rétege, amelyet az állandó bódulat sosem hagyott érvényesülni. Higgadtabb, kiegyensúlyozottabb, önbizalmának a puszta külsőségeken túlmutató alapja kezd körvonalazódni. Douglas jó érzékkel adagolja a feszültséget: az olvasó hiába tudja szinte teljesen biztosra, hogy az idill nem lehet végleges, mégis, az utolsó pillanatig reménykedik, hogy valami csoda folytán sikerül.

Nagy erénye a regénynek, hogy nem szolgál nyilvánvaló happy enddel. Shuggie-t tizenhat évesen látjuk utoljára, és annyit tudunk róla, hogy egyedül él egy meglehetősen kétes panzióban, ahol valószínűleg keresetkiegészítésként prostituálja magát idősebb férfiaknak. Bármennyire is nyitottnak tűnik ez a lezárás, mégsem az – a *Shuggie Bain* anya és fia története, amely az anya halálával véget ér, hogy Shuggie élete saját pályára állhasson.

Douglas debütáló regénye korántsem hibátlan – aránykezelése szerkezetében és a karakterek viszonyrendszerében egyaránt bizonytalan. A történet szintjén sem túl invenciózus, főszereplőinek lélektani ábrázolása ellenben rendkívül pontos, a feszültség precíz adagolásának köszönhetően pedig nehezen letehető olvasmány, amelynek legdrámaibb jelenetei sokáig velünk maradnak.